

ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΗΣ ΚΑΡΘΑΓΕΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΑΣΦΑΛΕΙΑ ΑΡΧΙΖΕΙ ΝΑ ΙΣΧΥΕΙ (Σεπτέμβριος 2003)

Συγγραφέας: ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΙΨΙΑΔΗΣ

Μέχρι το 2050 ο παγκόσμιος πληθυσμός θα έχει φτάσει το 9,3 δις, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΟΗΕ, με τη μεγαλύτερη αύξηση να σημειώνεται στις χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου κάτω από το όριο της φτώχειας. Αυτή η προοπτική αποτελεί δραματική κοινωνική και περιβαλλοντική πρόκληση, στην οποία οι κυβερνήσεις καλούνται να δώσουν άμεσες, πειστικές και αποτελεσματικές απαντήσεις. Πρώτη στο χορό των προβλημάτων έρχεται η μάχη κατά της πείνας.

Η βιοτεχνολογία τίθεται εν προκειμένω στη διάθεση των κυβερνήσεων για τη διατροφή των πληθυσμών: βελτιωμένη ποιότητα και ποσότητα τροφής και υιοθέτηση αειφόρων πρακτικών καλλιέργειας αποτελούν επιμέρους τομείς ανάπτυξης της βιοτεχνολογικής έρευνας και παραγωγής. Οι γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί (ΓΤΟ) και η ευρεία χρήση τους στην παρασκευή πολλής και φθηνής τροφής που αντέχει στο χρόνο και στη φθορά συνιστά πεδίο δόξης αλλά και αμφισβήτησης για τις βιοτεχνολογικές μεθόδους αιχμής. Χάρη στην ευαισθητοποίηση που έχουν προκαλέσει οι περιβαλλοντικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, το ζήτημα της ωφέλειας και των κινδύνων από τη χρήση τροφών που περιέχουν ΓΤΟ έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις τόσο στην εθνική όσο και στη διεθνή δημόσια συζήτηση. Οι πολιτείες αναγκάζονται να παίρνουν μέτρα για να προασπίσουν τη δημόσια υγεία ή, τουλάχιστον, για να δώσουν αυτή την εντύπωση. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης σημειώνεται συνεχής νομοθετική δραστηριότητα από το 1990^[1].

Πολύ πρόσφατα, στις 11 Σεπτεμβρίου 2003, άρχισε να ισχύει το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια^[2], το οποίο είχε συναφθεί στο πλαίσιο της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα, με στόχο να προαγάγει την ασφαλή χρήση και ιδίως την ασφαλή μεταφορά ΓΤΟ που μπορεί να έχουν ανεπιθύμητες συνέπειες στη διατήρηση και στη βιωσιμότητα της βιολογικής ποικιλίας. Το Πρωτόκολλο εγκαθιδρύει δύο τύπους διαδικασίας: έναν για τους ΓΤΟ που απελευθερώνονται σκόπιμα στο περιβάλλον και έναν για τους ΓΤΟ που προορίζονται αποκλειστικά για παρασκευή τροφής. Και οι δύο αποσκοπούν να διασφαλίσουν εμπεριστατωμένη πληροφόρηση στις χώρες που δέχονται ΓΤΟ, ώστε να μπορέσουν οι τελευταίες να λάβουν στοιχειοθετημένη απόφαση περί εισαγωγής ή μη.

Συγκεκριμένα, η πρώτη διαδικασία αφορά τους ΓΤΟ που προορίζονται να αναπτυχθούν ελεύθερα στο περιβάλλον μεταφέροντας τα τροποποιημένα γονίδιά τους στις επόμενες γενιές (σπόροι, δενδρύλλια, ψάρια). Στην περίπτωση αυτή, ο εξαγωγέας

διαβιβάζει στην κυβέρνηση της χώρας εισαγωγής λεπτομερή πληροφοριακά στοιχεία και περιγραφή του ΓΤΟ που σχεδιάζει να αποστείλει. Η αρμόδια εθνική αρχή εξετάζει τα στοιχεία και απαντά εντός προθεσμίας αν επιτρέπει ή όχι την εισαγωγή. Η διαδικασία αυτή καλείται «προηγούμενη συμφωνία πληροφόρησης» (advance informed agreement) και αφορά την εισαγωγή ΓΤΟ που πρόκειται να απελευθερωθούν για πρώτη φορά στο περιβάλλον.

Μια απλούστερη διαδικασία αφορά τη διακίνηση ΓΤΟ για ανθρώπινη ή ζωική τροφοδοσία ή για περαιτέρω επεξεργασία (καλαμπόκι, σόγια, άλλα γεωργικά προϊόντα). Καθώς η κατηγορία αυτή είναι ποσοτικά μεγαλύτερη, εμπορικά σημαντικότερη και δεν αφορά την ανάπτυξη ΓΤΟ αλλά την κατανάλωσή τους, το Πρωτόκολλο προέκρινε την ανταλλαγή των σχετικών πληροφοριών μέσω ενός «γραφείου ανταλλαγής πληροφοριών για τη βιοασφάλεια» (biosafety clearing-house). Έτσι οι κυβερνήσεις που εγκρίνουν παρόμοια εμπορεύματα για εσωτερική χρήση, οφείλουν να γνωστοποιήσουν μέσω του γραφείου στην παγκόσμια κοινότητα την απόφασή τους αυτή μαζί με όλες τις τεχνικές λεπτομέρειες. Με τον τρόπο αυτό εξοικονομείται κόστος, ενέργεια και χρόνος, εξασφαλίζεται η διαφάνεια του διεθνούς εμπορίου ΓΤΟ, ενώ το γραφείο καθίσταται ακρογωνιαίος λίθος του συστήματος της βιοασφάλειας, μια διαρκώς διευρυνόμενη δεξαμενή περιβαλλοντικών, νομικών και επιστημονικών πληροφοριών και δεδομένων, προσιτή σε κάθε ενδιαφερόμενο[3].

Με αυτή τη δομή το Πρωτόκολλο αναμένεται να υπηρετήσει το στόχο της βιοασφάλειας εφαρμόζοντας κυρίως την αρχή της προφύλαξης. Οι δύο αυτές έννοιες, άλλωστε, διατρέχουν και χρωματίζουν κάθε επιμέρους ρύθμισή του. Όσον αφορά γενικά τη βιοασφάλεια, αυτή περιλαμβάνει μια σειρά ασφαλιστικών μέτρων, πολιτικών και διαδικασιών που αποσκοπούν στην ελαχιστοποίηση των πιθανών κινδύνων που η βιοτεχνολογία μπορεί να δημιουργήσει για τον άνθρωπο και το περιβάλλον. Η εξειδικευμένη συνεισφορά του Πρωτοκόλλου εν προκειμένω συνίσταται στην επίτευξη ενός επαρκούς επιπέδου προστασίας στον τομέα της ασφαλούς μεταφοράς και χρήσης ΓΤΟ, ώστε να ελαχιστοποιηθούν τυχόν ανεπιθύμητες συνέπειες στη βιοποικιλότητα και στην ανθρώπινη υγεία από τη διασυνοριακή διακίνησή τους.

Ως προς την αρχή της προφύλαξης, το Πρωτόκολλο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής της. Το περιεχόμενο της αρχής, όπως διατυπώθηκε στο σημείο 15 της Διακήρυξης του Ρίο του 1992 για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, συμπυκνώνεται στη θέση ότι η έλλειψη επαρκούς επιστημονικής τεκμηρίωσης σε περιπτώσεις όπου τεκμαίρεται απειλή για σοβαρή και μη αναστρέψιμη βλάβη, δεν πρέπει να οδηγήσει στην αποφυγή λήψης (δαπανηρών, συνήθως) μέτρων προκειμένου να προληφθεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Στην εκδοχή του Πρωτοκόλλου, η αρχή εξειδικεύεται αλλά και επεκτείνεται προβλέποντας ότι οι αρμόδιες υπηρεσίες μιας χώρας έχουν την ευχέρεια να μην

επιτρέψουν την εισαγωγή ενός συγκεκριμένου ΓΤΟ ακόμη και αν τα σχετικά επιστημονικά δεδομένα δεν αποτελούν επαρκείς ενδείξεις για τους ενδεχόμενους κινδύνους που συνεπάγεται αυτή η εισαγωγή όχι μόνο στη βιοποικιλότητα αλλά και στην ανθρώπινη υγεία. Και ακόμη παραπέρα, το Πρωτόκολλο δίνει τη δυνατότητα στις χώρες εισαγωγής να λάβουν υπόψη κοινωνικο-οικονομικές παραμέτρους, όπως τον εξοβελισμό παραδοσιακών καλλιέργειών και την υπονόμευση παραδοσιακών οικονομιών και πολιτισμών από την εισαγωγή, καλλιέργεια και κατανάλωση ΓΤΟ.

Έτσι, η εκτίμηση των κινδύνων (risk assessment) εκ μέρους των αρμόδιων αρχών αναγορεύεται σε κεντρικό άξονα στο σύστημα του Πρωτοκόλλου. Πολιτικοί και νομοθέτες έχουν ζωτικό ρόλο στην εγκαθίδρυση και ενδυνάμωση θεσμών και πρακτικών που μειώνουν τους κινδύνους από ΓΤΟ αλλά και στη λήψη των σχετικών αποφάσεων. Οι κυβερνήσεις, ενώ είναι τελικά υπεύθυνες για την πρόληψη παράνομης μεταφοράς, για την τυχαία αποδέσμευση ΓΤΟ στο περιβάλλον και για τη διαχείριση των κινδύνων και των κρίσεων, δεν μπορούν μόνες τους να εγγυηθούν τη βιοασφάλεια: χρειάζεται η ενεργή συμμετοχή και συνεργασία εξειδικευμένων επιστημονικών φορέων αλλά και της βιομηχανίας της βιοτεχνολογίας. Από την άλλη πλευρά, η κοινωνία των πολιτών πρέπει, σύμφωνα με τις επιταγές του Πρωτοκόλλου και προκειμένου να ασκήσει αποτελεσματικά τον ελεγκτικό της ρόλο, να πληροφορείται και να συμμετέχει στη διαδικασία των αποφάσεων εισαγωγής και κυκλοφορίας ΓΤΟ. Για να επιτευχθεί αυτό, οι κυβερνήσεις οφείλουν να θεσπίσουν ανάλογο θεσμικό πλαίσιο.

Η βιοτεχνολογία είναι καλπάζουσα επιστήμη που αναδιαμορφώνει καθημερινά τα δεδομένα της ζωής, όπως τα γνωρίσαμε μέχρι σήμερα. Λάθη και παραλείψεις μπορούν να αποβούν μοιραία για το φυσικό κόσμο και οι επόμενες γενιές θα τα χρεώσουν στην δική μας που είχε το καθήκον να δράσει όσο ήταν καιρός. Η ορθή επιλογή δράσης, από την άλλη πλευρά, δεν είναι εύκολη υπόθεση. Η εξαιρετικά προσοδοφόρα βιομηχανία που υλοποιεί τα πορίσματά της βιοτεχνολογίας και θέτει σε κυκλοφορία και κατανάλωση ΓΤΟ, δεν έχει πάντοτε διαφανή κίνητρα. Ούτε ο ρόλος όλων των κυβερνήσεων είναι ίδιος αφού δεν ταυτίζονται οι θέσεις, η συμμετοχή και η αντίδραση της κοινωνίας των πολιτών από χώρα σε χώρα.

Με τα δεδομένα αυτά, είναι παρήγορο ότι η παγκόσμια κοινότητα έχει καταφέρει να στήσει έναν κανονιστικό μηχανισμό ασφαλείας, όπως το Πρωτόκολλο που μόλις άρχισε να ισχύει, για να ρυθμίσει και να εξορθολογίσει τη σπουδή της βιοτεχνολογίας και των εφαρμογών της, αρχής γενομένης από τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς.

[1] Βλ. κυρίως την Οδηγία 1990/220 που αντικαταστάθηκε από την Οδηγία 2001/18, ΕΕ L 106, 17.04.2001, σ. 1, τον Κανονισμό 258/1997, ΕΕ L 43, 14.02.1997, σ. 1, την Οδηγία 1998/81, ΕΕ L 330, 5.12.1998, σ. 13 και την Οδηγία 1990/219, ΕΕ L 117, 8.05.1990, σ. 1. Αυτό το νομικό πλαίσιο συμπληρώθηκε πρόσφατα από τον Κανονισμό σχετικά με τη διασυνοριακή κυκλοφορία ΓΤΟ που ρυθμίζει ειδικότερα εξαγωγές ΓΤΟ κατά τρόπο που να ευθυγραμμίζει την κοινοτική νομοθεσία με τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου για τη βιοασφάλεια. Ο Κανονισμός αυτός υιοθετήθηκε επί Ελληνικής Προεδρίας στις 13 Ιουνίου 2003 και θα ισχύσει είκοσι μέρες μετά τη δημοσίευσή του, η οποία θα λάβει χώρα προς το τέλος Σεπτεμβρίου 2003.

[2] Η Ευρωπαϊκή Ένωση κύρωσε το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για την Βιοασφάλεια στις 27 Αυγούστου 2002, βλ. Απόφαση 2002/628, ΕΕ L 201, 31.07.2002, σ. 48. Επίσης επτά κράτη μέλη το έχουν ήδη κυρώσει: Ισπανία, Αυστρία, Δανία, Σουηδία, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Ολλανδία. Η Ελλάδα το υπέγραψε στις 24 Μαΐου 2000 αλλά δεν το κύρωσε ακόμη.

[3] Το γραφείο λειτουργεί ως δικτυακός τόπος στη διεύθυνση <https://bch.biodiv.org>.